

**РІК 2014-й: ВІД ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ
ДО ПАРЛАМЕНТСЬКИХ.
ДО ЄДНОСТІ ЧИ РОЗ'ЄДНАНОСТІ?**

У статті розглядаються особливості виборчих кампаній дочасних президентських та парламентських виборів 2014 р. Особлива увага приділяється чинникам, які розділяють і які об'єднують Україну.

В статье рассматриваются особенности избирательных кампаний досрочных президентских и парламентских выборов 2014 г. Особое внимание уделено анализу факторов, которые объединяют и которые разъединяют различные регионы Украины.

The article deals with peculiarities of the pre-term presidential and parliamentary elections. Special attention is paid to the analysis of the factors which separate or unite different regions of Ukraine.

Ключові слова: президентські вибори, парламентські вибори, явка на виборах, чинники регіональної диференціації.

Ключевые слова: президентские выборы, парламентские выборы, явка на выборах, факторы региональной дифференциации.

Keywords: presidential elections, parliamentary elections, voter turnout, factors of regional differentiation.

Кожні вибори мають свої особливості, проте президентські вибори 2014 р. надзвичайно відрізнялися від усіх попередніх. Ще влітку 2013 р. переможця Петра Порошенка навіть не включали до списку ймовірних кандидатів. У моніторингу Інституту соціології 2013 р. як ймовірні пари другого туру президентських виборів розглядалися Віктор Янукович – Віталій Кличко та Віктор Янукович – Арсеній Яценюк. Можливість перемоги цих найбільш імо-

вірних на той час кандидатів і була проаналізована у нашій минулорічній статті. Щоправда, було зроблено істотне зауваження, що “робити на підставі соціологічних опитувань певні прогнози, коли до виборів залишилось понад півтора року, навряд чи доцільно. Історія виборчих опитувань засвідчує, що виборчі рейтинги змінюються і під впливом поточних подій, і в результаті виборчих технологій, а частина виборців взагалі приймає рішення безпосередньо у день голосування чи на виборчій дільниці” [1, с. 16].

“Поточні події” – Євромайдан, втеча президента Віктора Януковича, зміна влади, анексія Криму Росією, сепаратистські дії на Півдні та Сході, військові дії на Донбасі та утворення самопроголошених “ДНР” та “ЛНР”, “гібридна” військова агресія Росії, – істотно вплинули на рішення тодішнього Президента змінити зовнішньополітичний курс, спрямувавши його не до Європейського Союзу (де передбачені чесні демократичні вибори і де вимагали звільнити затятого політичного противника – Юлію Тимошенко), а до “клубу довічних президентів”, себто радикально змінили усі минулорічні соціологічні розклади щодо президентських виборів. Хоча, на нашу думку, результати різних соціологічних фірм чітко засвідчували, що Віктор Янукович, вірогідно, програє у другому турі майже кожному з опозиційних кандидатів.

Радикальні революційні зміни змели зі столу попередні соціологічні розклади. Жоден з кандидатів, які вважались лідерами імовірних виборів (Віктор Янукович, Віталій Кличко, Арсеній Яценюк), взагалі не взяв участі у виборчих перегонах, а прізвища двох з трьох лідерів – Петра Порошенка та Олега Ляшка – не включались у ймовірні списки учасників виборів. Та й фіналістку другого туру Юлію Тимошенко якщо й включали соціологи до імовірних списків майбутніх кандидатів, реально майже ніхто не ввів, що вона в них братиме участь.

Тобто обставини, за яких були призначені дострокові президентські вибори і у яких вони відбувалися, були надзвичайними. І сам процес виборів та результат, окрім

прізвища переможця, теж істотно відрізнялися від попередніх.

Вперше вибори не були головною подією у суспільстві, бо на Сході йшла війна. Вперше виборці цілих регіонів України – Криму та частини Донбасу – не мали змоги проголосувати. Окрім того, виборча кампанія була змушено дуже короткою. І вперше, після перших президентських виборів 1991 р., вибори відбулися в один тур. Але, на відміну від тих виборів, коли кандидат В'ячеслав Чорновіл, програвши вибори Леоніду Кравчуку, все ж з великою перевагою переміг у трьох західних областях, Петро Порошенко вперше в історії виборів став переможцем в усіх без винятку областях, на 185 дільницях з 189. І вперше у виборчій кампанії політики не спекулювали на питаннях, які роз'єднують Україну.

То чи можна з цього зробити висновок, що обрання Президентом Петра Порошенка стане з'єднуючим чинником, сприятиме зменшенню регіональних розривів, які, як виявилось, є міною сповільненої дії, яка навесні 2014-го таки вибухнула?

Дані *таблиці 1*, де подано порівняння регіонального голосування за переможців президентських виборів за результатами екзит-полів [2, с. 38], начебто дає підстави для певних оптимістичних висновків.

Справді, після того, як у виборчій кампанії 2004 р. провладні політтехнологи організували виборчу кампанію Януковича на поділі України на “сорт” та протиставленні регіонів, роздмухуючи реальні міжрегіональні відмінності, вибори (не тільки президентські, а й парламентські) стали відбуватися як певне змагання регіонів. На виборах 2004 р. переміг кандидат, якого в більшості підтримали Захід та Центр, у 2010 р. реванш взяв кандидат від Сходу та Півдня.

Тож чи є перемога Петра Порошенка в усіх без винятку областях свідченням подолання цих міжрегіональних протиріч?

Таблиця 1

Голосування за переможців президентських виборів
у різних регіонах України* (%)

<i>Переможці президентських виборів</i>	<i>Захід</i>	<i>Центр</i>	<i>Південь</i>	<i>Схід</i>
Леонід Кучма, 1999	54,1	33,6	36,8	34,6
Віктор Ющенко, 2004	77,4	53,7	21,2	8,4
Віктор Янукович, 2010	8,9	16,0	50,3	66,8
Петро Порошенко, 2014	62,3	59,6	45,9	38,0

* *Західний регіон* – Закарпатська, Волинська, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Чернівецька та Хмельницька області;

Центральний регіон – Житомирська, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Сумська, Чернігівська, Київська області і місто Київ;

Південний регіон – Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька і Дніпропетровська області, Крим (окрім 2014 р.);

Східний регіон – Харківська, Донецька і Луганська області.

Так, якщо виходити з результатів голосування. Ні, якщо згадати про явку громадян на вибори. Загальна явка на президентських виборах 2014 р. становила 60,29%, але істотно різнилася у різних регіонах. Звичайно, найнижчою була явка на Донбасі: за даними ЦВК, у Донецькій області – 15%, у Луганській – 38,9%. Проте це статистика по тих дільницях, де вдалося провести голосування, а це – 8 з 34 округів, а реальна явка у розрахунку на все доросле населення Донбасу становила лише 3% у Донецькій області і 4,6% – у Луганській.

Але й у тих регіонах Півдня та Сходу, де не було військових дій і працювали всі виборчі дільниці, явка виборців була нижчою, ніж на попередніх президентських виборах 2010 р. В Одеській та Харківській областях на виборчі дільниці прийшло менше половини виборців (46,01% та 47,90% відповідно), що на 17% менше, ніж на виборах 2010 р. Деяко більше половини виборців взяли участь у голосуванні у Херсонській (51%) та Миколаївській (52%) областях, але й там, відповідно, на 9% і 12% менше, ніж у 2010 р.

А от явка виборців у західних областях була високою: 78,20% – у Львівській області, 76,63% – у Тернопільській,

73,95% – у Івано-Франківській, 71,82% – у Волинській, 70,97% – у Рівненській. У межах 60–70% була явка у центральних областях.

Що з цього випливає? Що перемога Петра Порошенка в усіх областях України не означає об'єднання усіх регіонів України у підтримці майбутнього Президента. Значна частина жителів Сходу та Півдня й абсолютна більшість мешканців Донбасу, не маючи власного кандидата, вибори проігнорувала. Виборчий антагонізм Заходу і Сходу на президентських на виборах 2014 р. майже зник, трансформувавшись у різницю між політично активним Заходом, зосередженим на одному кандидаті, і пасивним Сходом та Півднем, де значна частина громадян не бачить прийняттого для себе кандидата взагалі.

Наскільки ця ситуація повториться на парламентських виборах, де, на відміну від президентських виборів, переможець не один і де є більша можливість мати своє політичне представництво?

Дані моніторингу демонструють фактично повторення тієї ж ситуації, що була напередодні президентських виборів. Звичайно, у липні було важко передбачити, які партії братимуть участь у виборах і в якій конфігурації. Проте для нас надзвичайно важливим тут є не так електоральний вибір, як небажання брати участь у виборах та відсутність цього вибору. І друге важливе питання, на яке може дати відповідь моніторинг – а які саме соціальні групи, яких поглядів ризикують залишитися поза представництвом в майбутньому парламенті?

В *таблиці 2* представлені регіональні відмінності щодо готовності взяти участь у майбутніх парламентських виборах та щодо наявності електорального вибору напередодні старту виборчої кампанії.

Як видно з наведеної таблиці, готовність брати участь у виборах Верховної Ради знову істотно вища на Заході та у Центрі, ніж на Сході та Півдні, не кажучи вже про Донбас.

Основна причина, чому в цих регіонах населення не бажає йти на вибори, зрозуміла: вони не бачать, за кого

Таблиця 2

Регіональні відмінності респондентів, які не визначилися з електоральним вибором або не мають наміру брати участі у парламентських виборах (%)

	Західний	Центральний	Південний	Східний	Донбас	Україна загалом
Не визначилися з вибором	21,7	20,6	26,9	28,4	20,6	23,0
Не братимуть участі у виборах	9,9	14,7	22,1	29,1	64,0	24,7

голосувати. Про це свідчать відповіді на запитання, чи є в Україні політичні лідери та політичні партії, яким варто довірити владу (табл. 3–4).

Як бачимо, у Західному регіоні 42% населення вважають, що в Україні є ефективні політичні лідери, бачать таких лідерів 20% у Центральному регіоні, стільки ж – у Південному, у Східному регіоні – лише 16%, а на Донбасі – взагалі лише 5%. Така ж залежність і стосовно думок про наявність у країні політичних партій, яким можна довірити владу: у Західному регіоні такі партії бачать 36%, у Центральному – 22%, Південному – 26%, Східному – 9%, на Донбасі – 7,5%.

І от від того, чи бачать громадяни лідерів чи партії, які здатні керувати державою, значною мірою залежить бажання чи небажання брати участь у виборах. Серед тих, хто бачить ефективних лідерів, готові взяти участь у наступних парламентських виборах 93%, серед тих, хто таких не бачить, – 60%; серед тих, хто вважає, що є партії, яким можна довірити владу, на вибори ладні прийти 94%, серед тих, хто таких партій не бачить, – 62%.

Можлива не участь у виборах розподілена нерівномірно: чим далі на схід, тим відсоток тих, хто не збирається іти на вибори, вищий. І основна причина у тому, що там не бачать ані лідерів, ані партій, яким можна довірити владу.

Вже традиційно основний поділ у громадській думці населення України йде з питань щодо зовнішньополітичних орієнтацій та мов. У 2014 р. відбулися істотні зрушення

Таблиця 3
Регіональні відмінності у відповіді на запитання
“Чи є сьогодні в Україні політичні лідери,
які могли б ефективно керувати країною? (%)

	Західний	Цент- ральний	Півден- ний	Східний	Донбас	Україна загалом
Ні	28,4	35,2	43,5	52,5	70,5	43,3
Так	42,3	30,1	31,7	15,8	5,0	26,6
Важко відповісти	29,3	34,7	24,7	31,7	24,6	30,1

Таблиця 4
Регіональні відмінності у відповіді на запитання
“Чи є серед існуючих в Україні політичних партій
та рухів такі, яким можна довірити владу?” (%)

	Західний	Цент- ральний	Півден- ний	Східний	Донбас	Україна загалом
Ні	29,6	30,9	47,0	49,3	65,8	43,8
Так	36,2	22,4	25,9	9,4	7,5	21,2
Важко відповісти	34,2	37,7	27,0	41,4	26,7	35,0

у громадській думці – різке, майже удвічі (з 45% до 25%) зменшення тих, хто підтримує приєднання України до союзу з Росією та Білоруссю. Проте й чверть населення – цифра солідна. І серед них лише 10% бачать ефективних лідерів і 9% – партії, яким можна довірити владу, а 70% не знають таких лідерів і 65% – таких партій. От і не дивно, що серед прихильників союзу з Росією та Білоруссю лише 51% висловили намір брати участь у виборах парламенту, тоді як серед противників такого союзу – 88%.

Ще одне питання, що розділяє країну, – мовне. За даними моніторингу, переважна більшість населення (47%) проголосувала б “проти” у разі референдуму щодо надання російській мові статусу другої державної, але ж значна частина – 33% – проголосували б “за”. І серед цих, хто “за”, лише 13% бачать ефективних політичних лідерів і лише 10% – політичні партії, яким можна довірити владу.

Відповідно, серед тих, хто проти надання російській мові статусу другої державної, 90% мають намір узяти участь у парламентських виборах, а серед тих, хто “за” надання державного статусу російській мові, – лише 48%.

Отже, про що йдеться? Про те, що представництво значної частини виборців у майбутньому парламенті може не відбутися. Партія регіонів протягом багатьох років фактично тримала монополію на владу на Донбасі (дещо приправлену партією комуністів), не даючи розвинутися політичним альтернативам, і коли Партія регіонів втратила довіру і підтримку своїх виборців, виявилось, що іншої впливової у регіоні політичної сили, яка б виражала інтереси та погляди цих виборців, немає.

Подекуди доводиться чути, що буде навіть краще, якщо жодна з політичних сил, які зараз намагаються створити політичні сили на уламках Партії регіонів, не потрапить до Верховної Ради. Тоді парламент взагалі буде однорідний, і крокувати до Європи буде значно легше. Проте призначення демократії загалом і партійних виборів як її невід’ємної складової полягає у тому, що представляти усе різноманіття існуючих у суспільстві позицій (та й саме слово “party” означає “частина”). Якщо дискусії не відбуваються у парламенті, вони переносяться на вулицю, і там часто набувають зовсім не мирного характеру. Тому питання, хто “підбере” втрачених Партією регіонів виборців, є дуже актуальним з огляду перспектив об’єднання країни. І формування “однорідного” парламенту, де значна частина виборців зі своїми особливими поглядами не матимуть своїх представників, не тільки не приведе до об’єднання країни, а навпаки, матиме наслідком відчуження певних регіонів, відчуття ними своєї “чужості” в Україні (відоме “нас не чують”...).

Найбільш перспективним шляхом для того, щоб політична сила могла завоювати підтримку виборців з різних регіонів, є формування програми, яка б базувалася на завданнях, які є спільними для усіх регіонів України. І тут результати моніторингу будуть дуже на часі. В моніторингу

є блок запитань щодо того, чого найбільше респондентам не вистачає, а також щодо міри важливості різних чинників – особистих та суспільних.

І хоча в переліку того, чого може не вистачати, були й такі важливі для людини речі, як підходяща робота, добре житло, здоров'я, яких таки не вистачає значній частині громадян, все ж серед основних “лідерів нестатків”, окрім заощаджень, решта були нематеріального походження: порядок у суспільстві, дотримання законів, упевненість у власному майбутньому. І ці “нестачі” є спільними для усіх регіонів України (табл. 5).

Таблиця 5

Чого найбільше не вистачає респондентам у різних регіонах України? (%)

	Західний	Центральний	Південний	Східний	Донбас	Україна загалом
Заощаджень, які б підтримали добробут принаймні рік	74,2	76,0	71,1	83,1	77,1	76,2
Порядку у суспільстві	75,4	74,7	70,5	78,4	76,5	74,9
Дотримання існуючих у суспільстві законів	73,3	73,7	72,4	76,6	75,6	74,2
Упевненості у власному майбутньому	61,7	65,6	64,4	73,7	69,3	66,5

І у відповідях респондентів з різних регіонів щодо найбільш важливого для них теж не було виявлено суперечностей. Зрозуміло, що благополуччя дітей, матеріальний добробут, міцне здоров'я та міцна сім'я, цікава робота однаково важливі для усіх людей, незалежно від регіону чи політичних уподобань. Проте, виявляється, й демократичний розвиток країни і навіть ставлення до незалежності України є не роз'єднуючими, а об'єднавчими чинниками. Так, справді, державна незалежність України є абсо-

Розділ перший

лютною цінністю для жителів Заходу (там її важливість відзначили 92% і лише для 1% вона не є важливою), проте навіть на Донбасі незалежність України визначили важливою 57%, а не важливою – 8%, а 35% відповіли “важко сказати”.

Парламентська виборча кампанія 2014 р. може стати чинником об’єднання різних регіонів України, якщо політики відмовляться від звичних для будь-яких виборів спекуляцій на тому, що роз’єднує країну та змагатимуться у тому, що є найголовнішим і спільним для людей усіх регіонів. Соціологічні дослідження можуть допомогти визначити, що є найголовнішим.

Література

1. *Бекешкіна І.* Президентські вибори–2015: стартові позиції кандидатів / І.Бекешкіна // Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д. екон. н. В.Ворони, д.соц.н. М.Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – С.16–22.

2. *Бекешкіна І.* Президентські вибори–1999, 2004, 2010, 2014 у вимірах екзит-полу / І.Бекешкіна // Національний екзит-пол: президентські вибори–2014. – К. : Фонд “Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва”, 2014. – С. 38–46.